

Obserwacje pomurnika *Tichodroma muraria* w Polsce poza tatrzańską ostoją łęgową

Records of Wallcreeper *Tichodroma muraria* in Poland outside the breeding site in the Tatra Mts

PIOTR PROFUS¹, MATEUSZ MATYSIAK²

¹ Instytut Ochrony Przyrody PAN
31-120 Kraków, al. A. Mickiewicza 33
e-mail: profus@iop.krakow.pl

² Agencja Ochrony Środowiska
Wortal BirdWatching.pl
63-421 Przygodzice, ul. Szkolna 4
e-mail: matysiak@aos.com.pl

Słowa kluczowe: pomurnik, Sudety, Śląsk, Tatry, Góry Kaczawskie.

W artykule zestawiono 30 stwierdzeń pomurników z lat 1962–2009 spoza (obecnie prawdopodobnie jedynej w Polsce) tatrzańskiej ostoi łęgowej. Obserwowane ptaki zlokalizowano w obrębie 18 stanowisk – wyłącznie w Małopolsce (10 stanowisk w Karpatach), na Dolnym i Górnym Śląsku (8 lokalizacji) i na Jurze Krakowsko-Częstochowskiej (1 stwierdzenie). W Polsce pomurnik zaliczany jest do grupy skrajnie nielicznych ptaków łęgowych, a stan jego populacji szacuje się na 20–25 par. Niemal wszystkie z nich zasiedlają Tatry Zachodnie i Wysokie. Miejscem gniazdowania do niedawna pozostawały też Pieniny, lecz w ostatnich latach nie wykryto w nich łęgów, ani nawet ptaków w sezonie rozrodczym. Po łęgach oraz w jesieni i zimie pomurniki przemieszczają się poza granice swoich ostoi łęgowych. Relatywnie rzadko są to miejsca niżej położone – oddalone czasami nawet o 100–350 km od swoich najbliższych łęgowisk. Prowadzą wówczas samotny tryb życia i tylko sporadycznie spotyka się razem dwa osobniki. Bardziej szczegółowo opisano zachowanie się dwóch pomurników obserwowanych w listopadzie i grudniu 2008 r. w Górach Kaczawskich (Sudety).

W pracy starano się zebrać komplet informacji publikowanych i niepublikowanych – w tym własnych – o pomurnikach odnotowanych poza ostojami łęgowymi. Nawiązano kontakt z wieloma autorami wcześniejszych obserwacji w celu uzyskania precyzyjniejszych danych odnośnie np. nazw osiedli lub budynków, na których spotkano tego rzadkiego ptaka, a których nie podano w publikacjach. W pracy uwzględniono też kilka obserwacji pomurników z naszych Tatr (np. osada Kiry, Nosal); są to miejsca odległe o kilka kilometrów od ostoi łęgowych.

Pomurnik zasiedla na ogół wysokie, skaliste pasma górskie. W Europie najczęściej spotykany jest w strefie śródziemnomorskiej, od Gór

Kantabryjskich i Pirenejów poprzez Alpy, do Kaukazu. Tatry oraz Pieniny jako części Karpat Zachodnich są najbardziej na północ wysuniętymi enklawami łęgowymi gatunku. Największa europejska populacja zasiedla Półwysep Iberyjski i Alpy (Glutz von Blotzheim, Bauer 1993, Hernández et al. 1997).

W Polsce pomurnik należy do skrajnie nielicznych gatunków ptaków, a populację łęgową szacuje się na około 20–25 par (Tomiałojć, Stawarczyk 2003). Obecnie gniazduje jedynie w Karpatach, niemal wyłącznie w Tatrach Zachodnich i Wysokich. Pierwsza inwentaryzacja populacji pomurnika w Polskich Tatrach przeprowadzona w latach 1995–1997 przez

W. Cichockiego wykazała obecność 16–19 par i zajętych rewirów. W 13. przypadkach znalezione zostały gniazda (Stępniewski 2007). W granicach Tatrzańskiego Parku Narodowego w latach 2000–2005 występowanie pomurnika w sezonie lęgowym (maj–lipiec) odnotowano na: Zawracie, Organach, Ratuszu, Zawracie Kasprowym, Kościelcu, Kozim Wierchu, Raptawickiej Grani i Raptawickiej Turni (szczegóły w: Stępniewski 2007). Parę tokujących ptaków na Raptawickiej Turni odnotowano ostatnio 13. i 20. 05.2009 (P. Mielczarek i M. Matysiak – inf. niepubl.).

W połowie lat sześćdziesiątych XX wieku w naszych Tatrach pomurniki rejestrowano m.in. w Wąwozie Kraków, na Kominach Tylkowych, Stołach, Siwiańskich Turniach, Giewoncie, turniach w Dolinie Stawów Gąsienicowych i w Wielkim Kotle Mięgoszowieckim (Podobiński 1966).

Drugim miejscem lęgów były Pieniny, gdzie najczęściej rejestrowano ptaki wśród skał i urwisk przełomu Dunajca pomiędzy Czorsztynem a Szczawnicą. W latach 1995–2001 stwierdzono kilka rewirów, zwłaszcza w rejonie Trzech Koron, a w Wąwozie Sopczańskim znaleziono gniazdo z młodymi (Tomiałojć, Stawarczyk 2003, Głowaciński 2001, 2007). Prawdopodobnie trwa zanik tego gatunku w tej grupie górskiej bowiem od ostatniej obserwacji B. Kozika w czerwcu 2001 r. do 2009 r. – mimo intensywnych poszukiwań – nie został on tu stwierdzony w sezonie lęgowym ani raz (Stępniewski 2007). Dawniej – w latach 1980-tych – gatunek ten trafiał się również w Małych Pieninach, gdzie według T. Olesia prawdopodobnie gniazdował na Smolegowej Skale (Głowaciński 2007). W ostatnich latach, w jesieni, pomurniki rejestrowane są w Pieninach niemal corocznie (B. Kozik – inf. ustna).

Pomurnik zajmuje pionowe ściany i urwiska skalne, zarówno w piętrze alpejskim i subniwalnym, jak i w dolinach, gnieźdząc się w szczelinach i niewielkich otworach skalnych, często nieopodal płynących strug i potoków. Preferuje skały wapienne i dolomitowe.

W Polskich Tatrach notowany był na różnych wysokościach od ok. 950 aż po ok. 2100 m

n.p.m. (Głowaciński, Profus 1992, Wasilewski 1996), w części słowackiej – do 2000 m n.p.m. (Hernández et al. 1997, Saniga 2002, 2003). W Pieninach występuje po najwyższe niezalesione szczyty (ok. 980 m n.p.m.). Populację w Karpatach słowackich szacuje się na 50–60 par (Hernández et al. 1997).

Poza tymi niewielkimi i zadziwiająco trwałymi ostojami w Tatrach i Pieninach, pomurnik pojawiał się incydentalnie, niekiedy w miejscach zgoła nieoczekiwanych w południowej Polsce. Na przykład 13.05.1995r. dwa ptaki obserwowano jednorazowo M. Ostański w starym kamieniołomie w dolinie Terebowca w Bieszczadach koło Ustrzyk Górnych (Hordowski 1999, M. Ostański – inf. niepubl., Głowaciński 2007) (ryc. 1).

Po wylocie podlotów z gniazda pomurniki często opuszczają miejsce gniazdowania i wówczas obserwować je można na całym obszarze Tatr i poza nimi. Od września do października, a nawet w listopadzie można czasami spotkać pomurniki bardzo wysoko (np. w 2005 r. na Kościelcu; Stępniewski 2007). Pewna (nieznana) frakcja ptaków późną jesienią i zimą przemieszcza się w niższe partie gór, a nawet pojawia się w podgórskich miastach i wioskach (Zakopane, Sromowce Niżne). Ptaki rejestrowano wówczas również w niższych partiach

Ryc. 1. Kamieniołom w dolinie Terebowca (Bieszczadzki PN) – miejsce stwierdzenia dwóch pomurników 13.05.1995 r. (fot. Piotr Profus; maj 2009 r.)

Fig. 1. Closed stone-pit in the Terebowiec Valley (Bieszczadzki NP) where on May 13th 1995 two Wallcreepers were observed (photo by P. Profus; May 2009)

Tabela 1. Stwierdzenia pomurników *Tichodroma muraria* poza aktualną tatrzańską ostoją lęgową. W zestawieniu uwzględniono obserwacje jesienno-zimowe po późnowiosenne. Numeracja jest zgodna z cyframi naniesionymi na mapę (ryc. 1)

*Table 1. Records of *Tichodroma muraria* outside the breeding locality in the Polish Tatra Mts. Numbers of localities refer to those shown in the map (fig 1)*

L.p.	Miejsce stwierdzenia <i>Place of record</i>	Data obserwacji <i>Date of record</i>	Źródło informacji i uwagi <i>Source of information and remarks</i>
1	Góry Kaczawskie	05.11. do 17.12.2008 oraz 26.01. do 25.03.2009	niniejsza praca; Komisja Faunistyczna PTZool (Internet)
2	Karkonosze – Śnieżne Kotły	15.06.1962 2005 lub 2006 r.	Dyrcz (1973) B. Gramsz (niepubl.)
3	Borów k. Strzegomia	1978 r.	Dyrcz (1991)
4	Wrocław – centrum	05.12.1996	Tomiałojć i Stawarczyk (2003)
5	Rudy (pow. raciborski)	20.04.1984	Szymura (1988)
6	Zabrze (blisko centrum)	11.11.1987	Ostański (1988)
7	Katowice-Koszutka – centrum	czerwiec 2004	S. Gawęł, J. Kotecki (niepubl.)
8	Kroczyce k. Zawiercia	01.05.1981	Tomiałojć (1990)
9	Bielsko-Biała	25.03.2006	Stępniewski (2007); Komisja Faunistyczna (2007)
10	Babia Góra	01-02.05.2004	T. Grochowski, M. Skóra (niepubl.)
11	Kościelisko-Kiry	zima 1963/1964 zima 1964/1965	Podobiński (1966)
12	Zakopane	21.02.1962, 09.02.1964 styczeń i listopad 1978 18.03.2006	Stępniewski (2007)
13	Nosal (Tatrzański PN)	02.12.2008	Zwijacz-Kozica i Zięba (2009)
14	Głodówka k. Bukowiny Tatrzańskiej	22.02.1969	Stępniewski (2007)
15	Pieniny	23.10.1977 17.01.1991 22.10.1983 23.01.2004 20.03. i 04.10.2006	P. Profus (inf. niepubl.) Cichocki (2000) Stępniewski (2007)
16	Wąwóz Homole	31.12.1994	Cichocki (2000)
17	Rożnów n. Dunajcem	02.05.1991	Stępniewski (2007)
18	Dolina Terebowca k. Ustrzyk Górnych (Bieszczadzki PN)	13.05.1995	Hordowski (1999)
19	Solina	20.02.2006	Stępniewski (2007)
20	Małkowice k. Przemyśla	25.01.1883	Dzieduszycki (1895)

Tatr, np. na Kominach Strażyskich w Dolinie Strażyskiej (04.10.2004) i dolnych partiach Doliny Kościeliskiej (08.10.2006). W ostatnich latach w okresach jesienno-zimowych widziano pomurniki m.in. na Siwiańskich Turniach

i w Wielkich Koryciskach (Głowaciński 2007, Stępniewski 2007, F. Zięba – inf. niepubl.) (tab. 1).

W okresach połęgowych pomurniki częściej pojawiają się także na budynkach schronisk

i leśniczówek tatrzańskich, co odnotowano już dawniej. Przykładowo, w zimie 1963/1964 oraz 1964/1965 zalatujące pomurniki wśród zabudowań w okolicach podregłowych (m.in. przy leśniczówce w Kirach) dość często obserwował Podobiński (1966).

Poza sezonem lęgowym pomurniki sporadycznie zalatują poza miejsca swoich ostoi lęgowych (ryc. 2). Przykładem może być Śląsk na którym według Dyrca (1991) od połowy XX wieku znanych jest zaledwie kilka obserwacji pomurników:

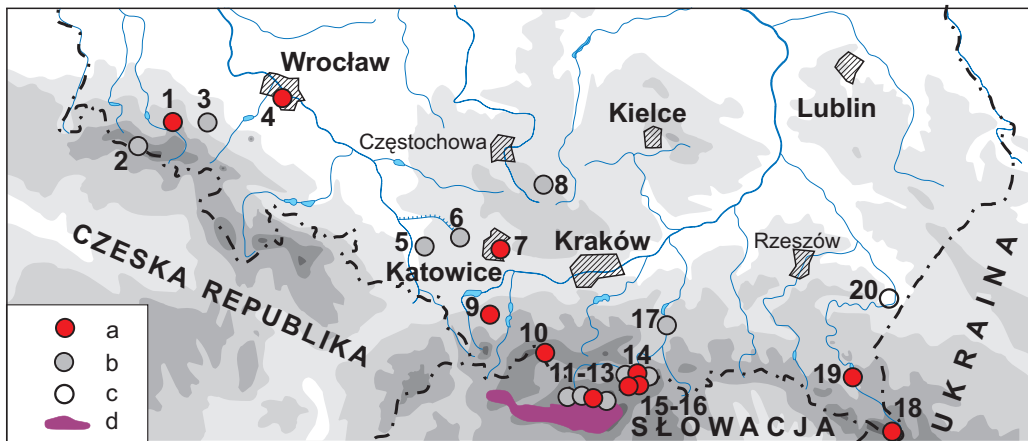
- (1–2) 15.06.1962 – jednego osobnika obserwowano w Wielkim Śnieżnym Kotle w Karkonoszach, a w 1978 r. widziano jednego ptaka w wapiennym kamieniołomie w Borowie koło Strzegomia (tab. 1; ryc. 2, nr 2 i 3);
- (3–5) 20.04.1984 widziano jednego ptaka w porze godowej na kościele w Rudach (pow. raciborski; Szymura 1988), a 11.11.1987 pojedynczy ptak przebywał na nowym osiedlu mieszkaniowym (M. Curie-Skłodowskiej) dość blisko centrum Zabrze (Ostański 1988 i inf. ustna). W czerwcu 2004 r. jednego ptaka obserwował S. Gaweł na chodniku

przy blokach mieszkalnych w Katowicach-Koszutce (tab. 1; ryc. 2, nr 5–7). Ptaka tego po opisie i sporządzonym rysunku oznaczył J. Kotecki, który też wysłał stosowną informację do Komisji Faunistycznej.

- (6) na kościele św. św. Stanisława, Doroty i Wacława, w centrum Wrocławia, 05.12.1996 W. Solarz i T. Zając obserwowali jednego osobnika (Tomiałojć, Stawarczyk 2003) (tab. 1; ryc. 2, nr 4).

W latach 2005–2006 pomurniki na Śląsku odnotowano dwukrotnie: w styczniu 2005 r. lub 2006 r. B. Gramsz uzyskała informację o jednym ptaku widzianym w Śnieżnych Kotłach w Karkonoszach, natomiast innego osobnika napotkano wiosną 2006 r. na osiedlu Sarni Stok – dość blisko centrum Bielska-Białej (Stępniewski 2007) (tab. 1; ryc. 2, nr 9).

Warto wspomnieć, iż według opisu Schwenckfelda (1603) pomurnik miał być w górzystych terenach Śląska, na początku XVII wieku, nierzadkim ptakiem lęgowym. Także Boerner (1781) wspomina go jako zasiedlający Śląsk. Od początku XIX wieku gatunek ten jest już rejestrowany na Śląsku jako rzadki

Ryc. 2. Stwierdzenia pomurników poza aktualnym zasięgiem populacji lęgowej. Numeracja stanowisk jest zgodna z numeracją w tab. 1. Zaznaczono też zasięg populacji lęgowej pomurnika w Tatrach Słowackich. a – stwierdzenia w latach 1995–2009, b – stwierdzenia w latach 1960–1994, c – stwierdzenie w roku 1883, d – tatrzańska ostoja lęgowa

Fig. 2. Records of Wallcreepers outside the actual range of breeding population. Numbers of stands is compatible with numbers in table 1. Range of breeding population in the Slovakian Tatras is also given. a – records in 1995–2009, b – records in 1960–1994, c – record in 1883, d – breeding population in the Tatra Mountains

Ryc. 3. Pomurnik *Tichodroma muraria* na ścianie skalnej w Górach Kaczawskich. Ten sam osobnik znajduje się na fotografii okładki zeszytu 2/2009 *Chrońmy Przyr. Ojcz.* (fot. M. Matysiak; 14.11.2008 r.)

*Fig. 3. The Wallcreeper *Tichodroma muraria* on a rocky wall in the Kaczawskie Mts. This is the same specimen as on front cover of vol. 2/2009 *Chrońmy Przyrodę Ojczystą* (photo by M. Matysiak; 14 November 2008)*

i przelotny. Kaluza (1810) określa go jako rzadko pojawiającego się na przelotach a Endler i Scholz (1817; za Pax 1925) przedstawiają rysunek zdobytego ptaka na Śląsku. Według tych samych autorów pomurniki miały pojawiać się na skalnych miejscach na Śląsku i w ówczesnym hrabstwie kłodzkim. Jeden okaz znajdujący się w kolekcji Heydricha miał pochodzić ze

Śnieżnych Kotłów w Karkonoszach (Pax 1925). Inny ptak z kolekcji E. Luchsa (zm. w 1886 r.) nie posiadał etykietki, a zatem również nie może być uznany za dowód pochodzenia ze Śląska.

Dopiero niedawno (01.05.2004) po raz pierwszy pomurnika odnotowano na Babiej Górze. Jednego ptaka w ubarwieniu samicy ok. 200 m od szczytu w kierunku Markowych

Ryc. 4. Pomurnik *Tichodroma muraria* w locie (Góry Kaczawskie). Osobnik ten ma wyraźnie dłuższy dziób od ptaka z ryc. 3 (fot. M. Skąpski; 03.12.2008 r.)
*Fig. 4. The Wallcreeper *Tichodroma muraria* in flight (Kaczawskie Mts, Sudety Mts). This individual has got a significantly longer beak than bird from fig. 3 (photo by M. Skąpski; 03 December 2008)*

Szczawin obserwowali T. Grochowski i M. Skóra (T. Grochowski – inf. ustna). Ptak chodził i żerował na skałach i pionowym uskoku; osobnik ten przebywał w tym samym miejscu również w następnym dniu (tab. 1; ryc. 2, nr 10).

Po ponad 120 letniej przerwie odnotowano ponownie jednego ptaka w rejonie obecnego zbiornika wodnego w Solinie (Stępniewski 2007; nr 19 w tab. 1).

Poniżej podano szczegóły nowych obserwacji pomurników dokonanych przez jednego z autorów (MM) w nieczynnym kamieniołomie w Górach Kaczawskich (ze względów ochroniarskich dokładną lokalizację celowo pomijamy).

Po raz pierwszy jednego pomurnika w Górach Kaczawskich odnalazł Kamil Struś w pierwszym tygodniu listopada; 13.11.2008 stwierdzono dwa ptaki trzymające się razem. Obserwowano je na nasłonecznionych ścia-

nach kamieniołomu, a dzień później przebywał tu jeden osobnik. Wtedy też ptak (patrz fotografia na okładce zeszytu 2/2009 tego czasopiśma) został sfotografowany (ryc. 3). Te same dwa ptaki 12 i 15.11.2008 obserwowano kilku innych obserwatorów. Następnie ptaki zostały odnotowane w tym samym miejscu w grudniu 3. i 7.12.2008. Wtedy też udało się sfotografować w locie drugiego ptaka, o wyraźnie dłuższym dziobie (ryc. 4). Relacja długości dzioba do średnicy oka u tego osobnika wynosiła 9:1, a u pierwszego ptaka 7:1.

Oba ptaki były w szatach spoczynkowych. Wskazuje na to szare ubarwienie grzbietu i bardzo jasna pierś bez czarnej plamy. W okresie gniazdowania samiec posiada dużą czarną plamę w górnej części piersi, samica natomiast zwykle ma małą czarną plamkę (różnej wielkości ale zdecydowanie mniejszą niż u samca; Löhrl 1976, Glutz von Blotzheim, Bauer 1993).

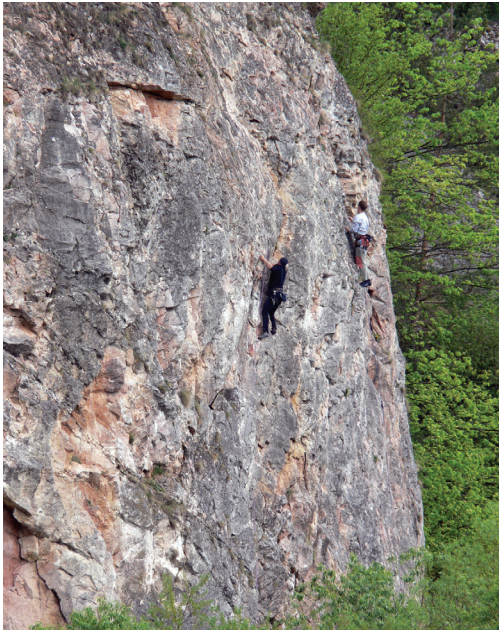
Ptaki w charakterystyczny sposób intensywnie żerowały. Wpierw siadały na dole ściany skalnej i sukcesywnie w jej zakamarkach wyszukiwały owady i inne drobne bezkręgowce. Przemieszczały się skokowo na szczyt skały i ponownie zlatywały z samej góry na kolejną ścianę na dół, by ponownie „przecheszywać” za pokarmem kolejny wycinek skały.

Ptaki żerowały chętnie zarówno na nasłonecznionych zboczach skał, jak też tych zimnych i ocienionych. Zauważono, iż często odwiedzały głębsze spękania skał, a nawet małą grotę. Zapewne było tam najwięcej ukrytych małych bezkręgowców, m.in. poczwerek owadów.

Oba osobniki były mało płochliwe. Zdarzało się, że siadały zaledwie kilka metrów od obserwatorów. Od czasu do czasu odzywały się i przywoływały wzajemnie. Czasami jeden z nich siadał na wystającej ścianie skalnej lub półce i podśpiewywał, co mogło być oznaką zaczątków terytorializmu w tym miejscu.

Zdarzało się, że ptaki zrywały się i odlatywały daleko i wysoko, poza kamieniołom, po czym znowu wracały po kilkunastu minutach. Takie zachowanie nie było odosobnione i powtarzało się dość regularnie.

Charakterystyczną pozę z rozłożonymi skrzydłami ptaki przyjmowały podczas peł-

Ryc. 5. Potencjalne miejsca rozrodu pomurnika są już od wczesnej wiosny intensywnie penetrowane przez wspinaczy (Kramnica w rez. „Przełom Białki” koło Nowej Białej na Spiszu; fot. Piotr Profus; 15.05.2009 r.).

Fig. 5. Potential Wallcreeper breeding places: Kramnica in the “Przełom Białki” nature reserve. Rocky walls have been intensively penetrated by climbers from early spring (photo by Piotr Profus; 15 May 2009;)

zania po bardzo stromych, wręcz pionowych, a nawet pochylonych ścianach skalnych w celu lepszego „przylegania” do ściany. Prezentacja jaskrawoczerwonych partii i białych plam na czarnych skrzydłach jest w okresie łęgowym jednym ze sposobów zachowania się i ważnym elementem godów (Löhr 1976).

W południowej Polsce, poza Tatrami i Pieninami, jest jeszcze przynajmniej kilkanaście potencjalnych miejsc, które mogłyby być zasiedlone przez pomurniki. Przykładem może być np. Smolegowa Skała w rezerwacie przyrody „Biała Woda” koło Szczawnicy lub wysoka pionowa ściana Kramnicy w rezerwacie „Przełom Białki” koło Nowej Białej na Spiszu. Co prawda na Kramnicy nie stwierdzono jeszcze pomurnika, lecz niewykluczone, iż jedną z przyczyn

jego nieobecności jest częste i długotrwałe wykorzystywanie urwiska tej góry do treningów przez wspinaczy (ryc. 5).

Dokładne prześledzenie stanu polskiej populacji pomurnika jest bardzo interesujące z ochroniarskiego punktu widzenia bowiem populacja o tak niskiej liczebności według teoretyków i ekologów populacyjnych powinna już zaniknąć.

Podziękowania

Autorzy pragną wyrazić wdzięczność T. Grochowskiemu i M. Skórze za udostępnienie swoich obserwacji oraz B. Gramsz i J. Koteckiemu za przekazanie nam danych uzyskanych od wiarygodnych obserwatorów. Panu Profesorowi T. Stawarczykowi dziękujemy za podanie nazwy kościoła we Wrocławiu na którym W. Solarz i T. Zajęc w grudniu 1996 r. obserwowali pomurnika i zafascynowani tym niecodziennym obiektem zapomnieli zanotować nazwę świątyni (patrz str. 274).

PIŚMIENICTWO

- Boerner J. 1781. Prodrumus der schlesischen Zoologie. W: Neue ökonom. Schrift. Patriot. Ges. Schlesien.
- Cichocki W. 2000. Pomurnik – *Tichodroma muraria*. W: Walaś K. (red.). Atlas ptaków zimujących Małopolski. Małopolskie Towarzystwo Ornitologiczne, Kraków: 468–469.
- Dyrz A. 1973. Ptaki polskiej części Karkonoszy. Ochrona Przyrody 38: 213–284.
- Dyrz A. 1991. Pomurnik – *Tichodroma muraria* (L., 1766) W: Dyrz A., Grabiński W., Stawarczyk T., Witkowski J. Ptaki Śląska. Monografia faunistyczna. Uniwersytet Wrocławski, Zakład Ekologii Ptaków, Wrocław: 413.
- Dzieduszycki W. 1895. Przewodnik po Muzeum im. Dzieduszyckich we Lwowie. Lwów.
- Glutz von Blotzheim U., Bauer K. 1993. Handbuch der Vögel Mitteleuropas. Bd. 13. AULA-Verlag, Wiesbaden: 880–918.
- Głowaciński Z. 2001. Pomurnik – *Tichodroma muraria* (Linné, 1766). W: Głowaciński Z. (red.). Polska czerwona księga zwierząt. Kręgowce. Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i Leśne. Warszawa: 265–266.

- Głowaciński Z. 2007. Pomurnik – *Tichodroma muraria*. W: Sikora A., Rohde Z., Gromadzki M., Neubauer G., Chylarecki P. (red.). Atlas rozmieszczenia ptaków lęgowych Polski 1985–2004. Bogucki Wyd. Nauk., Poznań: 448–449.
- Głowaciński Z., Profus P. 1992. Structure and vertical distribution of the breeding bird communities in the Polish Tatra National Park. *Ochrona Przyrody* 50: 65–94.
- Hernández A., Hauri R., Saniga M. 1997. Wallreeper. W: Hagemeijer W. J. M., Blair M. The EBCC Atlas of European Breeding Birds: Their Distribution and Abundance. T. AD Poyser London.
- Hordowski J. 1999. Ptaki polskich Karpat Wschodnich i Podkarpacia. Monografia faunistyczna. T. 1. Oficyna Wydawnicza – Mercator, Przemyśl.
- Komisja Faunistyczna. 2007. Rzadkie ptaki obserwowane w Polsce w roku 2006. *Not. Orn.* 48, 2: 107–136.
- Löhrl H. 1976. Der Mauerläufer. Die Neue Brehm-Bücherei 498. A. Ziemsen Verlag, Wittenberg Lutherstadt.
- Ostański M. 1988. Pomurnik – *Tichodroma muraria*. *Ptaki Śląska* 6: 133.
- Podobiński L. 1966. Zwierzęta Tatrzańskiego Parku Narodowego w 1964 i wiosną 1965 roku. *Wierchy* 34 (1965), Kraków: 273–280.
- Saniga M. 2002. Murárik červenokridly (*Tichodroma muraria*). W: Danko Š. (ed.). Rozšírenie vtákov na Slovensku. Veda, Bratislava: 553–555.
- Saniga M. 2003. Murárik červenokridly (*Tichodroma muraria*) vo svetle poznatkov na prahu tretieho tisícročia v západných karpatach. *Crex – Zpravodaj jihomoravské pobory ČSO* 21: 99–105.
- Schwenckfeld C. 1603. Theriotropheum Silesiae. Lignicii.
- Stępniewski K. 2007. Preferencje siedliskowe i liczebność pomurnika (*Tichodroma muraria*) w Tatrach Polskich. Praca magisterska, Uniwersytet Jagielloński, Instytut Nauk o Środowisku, Kraków (msc.).
- Szymura T. 1988. Pomurnik – *Tichodroma muraria*. *Ptaki Śląska* 6: 132.
- Tomiałojć L. 1990. Ptaki Polski – rozmieszczenie i liczebność. PWN, Warszawa.
- Tomiałojć L., Stawarczyk T. 2003. Awifauna Polski. Rozmieszczenie, liczebność i zmiany. PTPP „pro Natura”, Wrocław.
- Wasilewski J. 1996. Ptaki. W: Mirek Z., Głowaciński Z., Klimek K., Piękoś-Mirkowa H. (red.). *Przyroda Tatrzańskiego Parku Narodowego. Tatrzański Park Narodowy*, Inst. Bot. PAN, Zakopane–Kraków: 455–473.
- Zięba F., Zwijacz-Kozica T. 2008. Zwierzęta Tatrzańskiego Parku Narodowego w roku 2008. *Wierchy* 72 (2006). Centralny Ośrodek Turystyki Górskiej PTTK, Kraków: 192–194.
- Zwijacz-Kozica T., Zięba F. 2009. Niedźwiedzie i reszta. *Tatry* 27, 1: 34–37.

SUMMARY

Profus P., Matysiak M. Records of Wallcreeper *Tichodroma muraria* in Poland outside the breeding site in the Tatra Mts

Chrońmy Przyrodę Ojczystą 65 (4): 271–278, 2009.

In the paper are presented at least 30 observations of Wallcreeper *Tichodroma muraria* recorded in the years 1962–2009 outside the Tatra Mountains, probably the only actual breeding site in Poland. The birds were noted within 18 localities – exclusively in the Małopolska region (10 stations in the Carpathians), in the Lower and Upper Silesia (8 stations) and in the Kraków-Częstochowa Jurassic Highland Chain (1 station). Wallcreeper is an extremely sparse breeding bird in Poland; its population is estimated at 20–25 pairs. Almost all of them inhabit the Western and High Tatras. Until quite recently Wallcreeper nested in the Pieniny Mountains but broods and even birds during breeding season were not recorded in the last years. In autumn and winter Wallcreepers more often leave mountains and flight beyond borders of their breeding sites. Relatively rarely these are lower situated localities – sometimes even 100–350 km from the nearest breeding sites of the species. Wallcreepers lead then solitary life and only sporadically two individuals can be observed together. More details about behaviour of two birds observed in November and December 2008 in the Kaczawskie Mountains (Sudety Mts) are given in the paper.